

NEMZETKÖZI TANÁCSKOZÁS A MEDITERRÁNEUMRÓL

A JATE Tudományos Szocializmus Tanszéke rendezésében nemzetközi tanácskozás zajlott Szegeden 1987. szeptember 23–25-ig "Gyarmati rendszer, antikolonialista harc, nemzeti felszabadítás Észak–Afrikában" (A Mediterráneum a 19–20. században) c. témakörből.

A tudományos ülészakon szovjet, francia, algériai, finn, NDK-beli, olasz, spanyol és magyar történészek tekintették át a térség országai 19–20. századi történetének alakulását, lehetőség nyílt a kutatási eredmények megvitatására.

Az arab országok nemzeti függetlenségért és társadalmi haladásért vívott harca eredményeként felbomlott a gyarmati rendszer, ami egyben újabb globális problémák megjelenésével járt. A Mediterráneum országait fenyegető politikai és gazdasági veszélyek mellett a régió a helyi háborúk és konfliktusok sajátos földrajzi epicentrumává vált. Mindamelltt hogy szétzilálják a nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolatokat, a nemzetközi békét és biztonságot is fenyegetik.

A Mediterráneum jelenének s jelentőségének jobb megértéséhez feltétlenül szükséges a történelmi múlt megismerése. Ezt a célt szolgálta, s ezzel Magyarországon egy folyamatot indított el dr. Nagy László tanszékvezető egyetemi docens kezdeményezésére megtartott tanácskozás, amely egyben az egyetemen a közelmúltban megtervezett, a mediterrán térség történeti, gazdasági, kulturális, politikai problémáinak feltárását célul tűző kutatási program nemzetközi indíttatását is jelzi. A Mediterráneum a történelem során sajátos összekötő szerepet játszott az arab világ és Európa között. Jó példa erre a kis Granada állama a XIV–XV. században, amelynek uralkodói a kereskedelem támogatásával kaput nyitottak a feudális Európa és a Mediterráneum más országai között – mint ahogy dr. Anderle Ádám előadásában elhangzott. A jelenlegi kapcsolatokat egy másik előadás során L. Medvedke a Szovjet Tudományos Akadémia Afrika Intézetének munkatársa elemezte, utalva arra, hogy az utóbbi években a Földközi–tengertől északra és délre eső országok együttműködése hasznosnak bizonyult, mára viszont politikai szükségsszerűséggé is vált.

A konferencia időpontjának megválasztásában közrejátszott Algéria függetlensége kikiáltásának 25. évfordulója. Ez alkalomból az előadások egy része kronológiai sorrendben vázolta fel Algéria történetének alakulását – egy-egy jelentősebb korszaknak, mozgalomnak nagyobb teret adva – a nemzeti függetlenség elvesztésétől, 1830-tól 1962. július 5-ig, amikor

hivatalosan is deklarálták a független Algéria megalakulását. Néhány előadás címe ennek illusztrálására: Prof. T. Melasuo (Finnország): A gyarmati rendszer kialakulása Algériában 1850–1920; prof. R. Landa (Szovjetunió): Két antikolonialista áramlat Algériában a XIX–XX. sz. fordulóján; dr. Nagy László (JATE): A nemzeti mozgalom szervezeti és ideológiai fejlődése Algériában a két világháború között.

Az előadók rámutattak arra, hogy a francia gyarmati fennhatóság kiépitése – akárcsak a többi Maghreb-országban – erős ellenállásba ütközött, s csak fokozatosan mehetett végbe a gyarmati közigazgatási és gazdasági pozíciók kiépitése. A francia kolonializmusnak azonban minden területen – gazdasági, ideológiai, kulturális stb. – sikerült érvényesítenie érdekeit, s Algéria Franciaország integráns részévé vált.

Ennek az országnak a példája is jelzi, hogy milyen módon befolyásolja a nemzeti felszabadításért folytatott harc tartalmát, irányát és eredményeit a szervezett fegyveres erővel rendelkező gyarmati uralom. Prof. H. Nimschowski a lipcsei Észak–Afrika-kutató Intézet vezetője hangsúlyozta, hogy már az ellenállási mozgalom kezdeti stádiumában megjelennek olyan tényezők, amelyek meghatározóak lesznek a függetlenség kivívásakor. Ilyenek: a mozgalom tömeg- és népi jellege radikális kispolgári vezetéssel, amely összekapcsolódott a dolgozók szocialista törekvéseivel, a politikai és katonai erő alkalmazásának tendenciája, ill. az arab–iszlám örökségnek mint a nemzeti lét elemének a jelentősége. Az öröklött tényezőknek a jelenlegi társadalmi haladásra gyakorolt befolyását növekvő mértékben módosítják a jelenlegi hatások és kihívások.

A fejlődő országokban napjainkban végbemenő változások, az egyes új tendenciák a korábban használt fogalmak újragondolását igénylik. Utalt erre dr. Marton Imre (Társadalomtudományi Intézet) is, amikor a harmadik világban végbemenő társadalmi mobilizációról szólt. Előreláthatólag 1980 és 2025 között a városi lakosság 1 milliárról 4 milliárdra nő, s így 2000-re a lakosság fele városban fog élni. A centrummal szemben a perifériális területeken az urbanizáció ugyanis nem annyira a modernizáció és a gazdasági fejlődés, hanem a demográfiai növekedés és a migráció következménye. A városi lakosság növekedésével a parasztság és a munkásság között állandósul a "közbülső társadalmi blokk" (munkanélküliek, alulfoglalkoztatottak, ideiglenes munkások, bizonytalan jövedelműek), amely léte miatt a szociális és politikai feszültség fokozódásával kell számolni. Élénk vita folyt Algéria szocialista orientációjáról, a gyarmati kapitalizmus problémáiról és a különféle gazdasági–társadalmi formációk egymásmellettségéről, amely egyidejűleg teremt lehetőséget a haladó erők térnyerésének, ill. a megtorpanást mutató tendenciáknak. Az arab szocializmus–koncepciókban létező ideológiai eklekticizmus, amelyre az

iszlám, az arab nacionalizmus és a marxizmus elvei voltak hatással, egyben politikai ellentmondásra is utal.

Ezen tényezők egyike vagy másika határozta meg a századeleji antikolonialista mozgalmak jellegét Algériában, legyen az politikai jellegű, mint a "Muzulmánok érdekeit védő bizottság", vagy a Tradicionaliták, ill. a 20-as években Haled emir és pártja, amely a modern algériai nacionalista politika követeléseinek volt kezdeményezője. Ezen és más hasonló pártok jelentősége abban állt, hogy kialakultak a feltételek a nemzeti függetlenségi harc után a marxizmus eszméinek elterjedéséhez, amely a nasszerizmus és a baathizmus mellett jelentős ideológiai-politikai áramlattá vált. Ezeket a kérdéseket tárgyalta prof. G. Meynier és prof. A. Koulaksis a Sorbonne Egyetem Muzulmán világ és Maghreb-történeti Kutatócsoport tagjainak előadása.

Fontos része volt a tanácskozásnak a Maghreb-országoknak a XX. század elején az antikolonialista küzdelmek során egymás iránt tanúsított szolidaritása megvitatása s az ezek között levő kapcsolatok feltárása. Amennyiben ezekben a harcokban az iszlám szolidaritás természetesnek tekinthető, annyiban új a nyugat-európai országok munkásai részéről jelentkező együttérzés és támogatás. Prof. B. Salvatore (Olaszország) előadásában a líbiai olaszellenes antikolonialista küzdelem (1911) során megnyilvánuló szolidaritást taglalta, amely önkéntesek Líbiába érkezésében, gyűjtési akciókban, s az olaszok elleni ellenséges érzületben konkretizálódott. Marokkót illetőleg nem volt jele a líbiai ügy iránti szolidaritásnak. Ennek oka, hogy az említett időszakban Marokkónak is gyarmatosító agresszióval kellett szembenéznie. Az Algecirasi konferenciát (1906) követően elszigetelt lázadások törttek ki az országban. Ezeket a francia és spanyol hódítók újabb területek megszállására használták fel. A marokkói protektorátusi szerződéssel (1911. nov. 4.) az utolsó Maghreb-ország is elvesztette függetlenségét. A német és francia munkások tüntetéseken tiltakoztak a marokkói agresszió ellen és hasonló megmozdulásokra került sor Spanyolországban is. Marokkó és Tunézia esetében azonban a protektorátusi forma és az uralkodó személye a gyarmati ellenőrzés ellenére legális lehetőséget biztosított a korábbi állami keretek továbbélésére.

Az előadásokat követő viták során szóba került az iszlám szerepének és jelentőségének alakulása a térség országaiban, s az is, hogy miként transzformálódott olyan ideológiává, amely a függetlenséget fogalmazta meg célként, majd később, újabb eszmei hatást követően a függetlenség kivívása után háttérbe szorult. Az iszlám mai szerepéről szólva a résztvevők széles köre egyetértett abban, hogy a jelenlegi gazdasági-társadalmi gondokkal küzdő időszakban az iszlám politikai szerepe fokozatosan újra előtérbe kerül.

Az arab országok történetével, kultúrájával foglalkozó tanulmányok a napjainkban megjelenő magyar szakirodalomban jelentőségükhöz képest még mindig szerény helyet foglalnak el. A tanácskozásnak az elkövetkezőkben megjelenő anyaga is gazdagítani fogja a téma irodalmát, s hasznos lesz mindazok számára, akik a Mediterráneumra vonatkozó legújabb eredmények iránt érdeklődnek.

SOÓS EDIT